

אתם נצבים היום - שוש אשיש בה'

מים ראשונים: פרשת נצבים לעולם תחול על פי לוח השנה לפני ראש השנה (שו"ע אורח חיים סימן תכח) ולעולם יקראו בה בהפטרה המסיימת את פרשיות הנחמה את פרק סא בישיעיהו "שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי", היא הנחמה השביעית והאחרונה. מכאן ואילך, הולכים ובאים ימים נוראים ושנה חדשה. הקשר בין פרשת נצבים, הבאה לאחר התוכחה הקשה שבפרשת כי תבוא, ובין פרק זה מנבואת ישעיהו הוא לכאורה מקרי - לוח השנה גרמו. אך למרות שכל אחד בא מכיוון אחר, נוצר כאן שילוב מעניין.

תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ב

"אתם נצבים היום" - אמר חזקיהו בנו של ר' חייא: למה נסמכה פרשה זו לפרשת קללות? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים בפרשה זו, חוץ מארבעים ותשע שנאמרו בתורת כהנים (פרשת בחוקותי), מיד הריקו פניהם, ואמרו מי יוכל לעמוד באילו. מיד קרא אותם משה, והיה מפיסן בדברים.¹

פסיקתא דרב כהנא פרשה כב "שוש אשיש"

(משל) למטרונה שהלך בעלה ובנה וחתנה למדינת הים. אמרו לה: באו בנייד, אמרה להם: ישמחו כלותי. - הרי חתניך - אמרה להם: ישמחו בנותי.² כיון שאמרו לה: הרי בעליך, אמרה להם: הא חדו חדו שלמה.³ כך הנביאים אומרים לירושלים: "בנייד מרחוק יבואו" (ישעיהו ס ד), והיא אומרת להם: "ישמח הר ציון" (תהלים מח יב). - "בנותיך על צד תאמנה" (ישעיהו ס ד), והיא אומרת להם: "תגלנה בנות יהודה" (תהלים שם מח). וכיון שהם אומרים לה: "הנה מלכך יבוא לך" (זכריה ט ט), היא אומרת להם: הא חדו חדו שלמה, "שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי" (ישעיהו סא ז).⁴

פסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה ו

"שוש אשיש בה' - מה ראה ישעיהו שאמר: "בה' ולא אמר: "באלהים"? לפי שכל השמחות היתה צרה אחריהן, מפני שהן תלויות ע"י בשר ודם. לפיכך כתיב בשמחה ש"ן, כלומר שמחה.⁵ אבל שישה זו שמחה ואין אחריה צרה, לפי שהיא באה ע"י ה'. שבכל מקום שהוא אומר ה' - מדת רחמים הוא, שנאמר: "ה' ה' אל רחום וחנון" (שמות לד ו), אלהים - מדת הדין, שנאמר: "אלהים לא תקללי" (שמות כב כז).⁶

¹ זהו הקשר הישיר בין פרשת נצבים ופרשת כי תבוא והובאו הדברים גם ברש"י בתחילת הפרשה. אלא שספר דברים לא מסתיים כאן ובפרשת האזינו (שנקראת ברוב השנים בשבת שובה) שוב תוכחה קשה. ואפילו בפרשתנו, לא עוברים שמונה פסוקים ושוב תוכחה: "שורש פורה ראש ולענה... גפרית ומלח שריפה כל ארצה". ספר דברים שזור בדברי תוכחה - עידוד, תוכחה - נחמה וחוזר חלילה. ראה דברינו [תוכחת אהב](#) בפרשת דברים, על משה שהוא בית אב לכל הנביאים שהוכיחו את ישראל, אבל (ואולי דווקא בגלל תוכחתו) הוא גם בית אב לכל נביאים המנחמים ובהם ישעיהו - המנחם הגדול. עכ"פ, אנו נרצה להראות את הקשר המשולש בין פרשת השבוע, ההפטרה והקרבה לראש השנה.

² מקבילה למדרש זה נמצאת בשיר השירים רבה פרשה א סימן ב, על הפסוק "נגילה ונשמחה בך". ושם הנוסח חריף יותר: "באו ואמרו לה: באו בנייד, אמרה: מה איכפת לי, תשמחנה כלותי. כיון שבאו חתניה אמרו לה: באו חתניך, אמרה: מה איכפת לי תשמחנה בנותי".

³ הא חדו חדו שלמה - שמחה זו היא שמחה שלימה.

⁴ חתימת המדרש היא בפסוק "שוש אשיש" מישעיהו אותו הוא דורש (ובמקבילה בשיר השירים רבה הדרשה היא על הפסוק: "נגילה ונשמחה בך" משיר השירים), אבל הפסוק שגרם לשינוי ושכנע את המטורנה שהנה בעלה בא, הוא דווקא מספר זכריה. וכבר עמדנו על כך שלעתים קרובות מעדיפים המדרשים את נבואות הנחמה של נביאי בית שני על פני בית ראשון, אולי משום שהם קרובים אליהם יותר. ראה דברינו בחנוכה על עדיפות [נרות זכריה על פני נרות שלמה](#) (ונבואת זכריה על פני נבואת ישעיהו). ראה שם.

⁵ את הש"ן במילה "שמחה" אפשר להחליף מש"ן שמאלית לש"ן ימנית ולפרק את המילה לשניים "ש-מחה" - אשר מְחָה. כך נראה לומר.

⁶ "היום הרת עולם" - באחד בתשרי נברא העולם. וגם בבריאת העולם היה שיתוף של מידת הרחמים עם מידת הדין: "כשברא הקב"ה את עולמו בראו במדת הדין שנאמר: בראשית ברא אלהים. ולא עמד עד ששיתף עמו מדת הרחמים, שנאמר: ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (מדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - בראשית אות א). וכמאמר הפייטן: "כבודו איהל כהיום ברחמים מלך" (שחרית יום א' ראש השנה). וכן היה בגאולת מצרים: "לא היתה מידת הדין נותנת שיגאלו ישראל ממצרים" (ויקרא רבה כג ב). וכך גם בגאולה לעתיד לבוא. ראה שיר השירים רבה פרשה ב: "סוב דומה לך דודי לצבי" - סוף שאני נהפך לכם ממידת הדין למידת הרחמים וממהר בגאולתכם". אבל אם יורשה לנו להוסיף, דווקא במדרש שלנו סיום הפסוק הוא: "תגל נפשי באלהי", זאת אומרת שלעתידי לבוא גם מידת הדין תשתתף בשמחה, לא רק מידת הרחמים. ויש מדרשים מפורשים יותר על כך שהגאולה לעתיד לבוא תהיה גם מצד הדין, אלא שנעלמו לפי שעה מעינינו והמאיר אותן יבורך. (ראה רד"ק על הפסוק).

וְהָיָה פֶּאֶשֶׁר שָׁשׁ ה' עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וְלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כִּן יֵשִׁישׁ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וְלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסְחַתְּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתָּה בָּא שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ: (דברים כח סג - פרשת השבוע שעבר, כי תבוא).⁷

שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאַלְהֵי... וּמְשׁוֹשׁ חֲתָן עַל פְּלֵה יֵשִׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ: (ישעיהו פרקים סא, סב, סג הפטרת השבוע).⁸

על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים: (המשך הפטרה שם, פרק סב פסוק ו).⁹

כי יום נקם בלבי וישנת גאולי באה: (המשך הפטרה שם, פרק סג פסוק ד).¹⁰

וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ בְּפָרִי בְּטֹנֶזַךְ וּבְפָרִי בְּהֶמְתָּךְ וּבְפָרִי אֲדָמְתָךְ לְטֹבָה כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטֹב פֶּאֶשֶׁר שָׁשׁ עַל אֲבֹתֶיךָ: (דברים ל ט).¹¹

פסיקתא דרב כהנא כב א

והרי הדברים קל וחומר: ומה אם בשר ודם שבאת לו שמחה שמח ומשמח את הכל, כשיבוא הקב"ה לשמח את ירושלים, על אחת כמה וכמה: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאַלְהֵי" (ישעיהו סא ו).¹²

פסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה ו

מהו "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' "? - אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: הואיל ושמחת אותנו, ישמחו הכל עמי. ולא אני כאחרים ששמחו ולא שימחו הכל עמך. אמר לה הקב"ה: הרי את כְּשֶׁרָה אִמְךָ, ששמחה היא ושמחו הכל עמך. שנאמר: "ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים, כל השומע יצחק ליי" (בראשית כא ו). אמר רשב"ג: כל מי שנתאבל על ירושלים בחורבנה, עתידין לשמוח עמה בבניינה. הקב"ה נתאבל עליה, שנאמר: "כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' אלהים צבאות בגיא חזיון" (ישעיהו כב ה), ועתיד לשמוח עמה, שנאמר: "ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך".¹³

⁷ פסוק זה, בפרט הקטע: "כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם" הוא אולי הקשה ביותר בכל פרשת התוכחה. הקב"ה לא רק מכה בעם ישראל אלא גם שמח בכך?! וכבר עמדו על כך חז"ל בגמרא במסכת מגילה י ע"ב. הייתכן? הרי הקב"ה אינו שמח אפילו במפלתם של רשעים! (ושם גם אחד המקורות ל"מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה", ראה דברינו בשביעי של פסח). ותרצו בגמרא שם: "הוא אינו שש אבל משיש לאחרים". ראה רש"י על הפסוק בדברים כח סג.

⁸ בהפטרנו עונה ישעיהו למשה. לא רק בפסוק הפותח: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' " שהוא כנגד "ישיש ה' עליכם להאביד אתכם", אלא גם למשל הפסוק: "נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך ואם ישתו בני נכר תירושך" שהוא כנגד: "פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת ... אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר" ועוד. ראה הגמרא בסוף מסכת מכות דף כד ע"א: "אמר ה' יוסי בר חנינא: ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל, באו ארבעה נביאים וביטלו. משה אמר: וישכון ישראל בטח בדי עין יעקב, בא עמוס וביטלה, שנאמר: חדל נא מי יקום יעקב וגו' ... משה אמר: ובגויים ההם לא תרגיע, בא ירמיה ואמר: הלוך להרגיעו ישראל. משה אמר: פוקד עון אבות על בנים, בא יחזקאל וביטלה: הנפש החוטאת היא תמות. משה אמר: ואבדתם בגויים, בא ישעיהו ואמר: והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' ". ואנו מוסיפים כאן את הביטול החמישי: משה אמר: "כן ישיש ה' להאביד אתכם", בא ישעיהו וביטלה: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' ... ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך".

⁹ כנגד "עד רדת חומותיך הגבוהות והבצורות" (דברים כח נב) שאמר משה, אומר ישעיהו: "על חומותיך הפקדתי שומרים". כך שמעתי מפי עמוס חכם ז"ל. ואפשר להוסיף עוד כהנה וכהנה.

¹⁰ גם פה מציע עמוס חכם שהביטוי "שנת גאולי" הוא מקור לאיחולים לשנת גאולה (ראה פירושו בדעת מקרא לפרק זה). אבל יש לשים לב גם לחלק הראשון של הפסוק "כי יום נקם בלבי" אשר מתחבר לפסוקים אחרים בהפטרה: "מי זה בא חמוץ בגדים מבצרה ... מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בגת. פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ... כי יום נקם בלבי וישנת גאולי באה". וזה כבר עניין אחר של דיון בגאולה לעתיד לבוא, הן העניין של חישובי הקץ (סנהדרין צט ע"א, פסיקתא רבתי א ועוד רבים) והן העניין של הנקמה בגויים. ומקצת מעניינים אלה גם נכנסו לפיוטים של תפילות ראש השנה. ראה בפרט הפיוט "מלך אזור בגבורה" המיוחס לקליר, לשחרית יום א. וזה כבר נושא רחב מיני ים שמבקש דיון נפרד. עכ"פ הקישור ללוח השנה, שזה מענייננו, יכול להיות לא רק לפיוטי ראש השנה ולאחולי שנת גאולה כאמור, אלא גם לפרשת האינו העוקבת, בעיקר לפסוקים המסיימים את השירה שם.

¹¹ חזרנו לשׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ. הנה נמצא ביטוי זה לא רק בהפטרה כי אם בפרשה עצמה! משה לא מחכה לישעיהו. הפסוק בפרשתנו הוא התשובה לפסוק הקשה לעיל של פרשת התוכחה: "כן ישיש ה' להאביד אתכם", הוא התיקון המתבקש לתוכחה הקשה של פרשת כי תבוא. נכון שגם בתחילת פרשת נצבים יש תוכחה, כפי שהערנו בתחילת דברינו. יש כאן משולש של 'הִשְׁשָׁה' בפרשת כי תבוא, בפרשת נצבים ובהפטרה. נחזור לשׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ של ישעיהו.

¹² איפה רואים מהפסוק שהקב"ה עתיד לשמח את הכל?

¹³ בחרנו לסיים בשני מדרשים המדגישים את הגאולה אשר באה לא מתוך נקמה (כעס כלפי חוץ), אלא מתוך האבל (הכרה כלפי פנים). וגם את הרעיון שכפל הלשון "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ" אומר שהשמחה והששון אינם רק לעם ישראל, אלא לאנושות כולה. זאת, בשל ההשוואה עם אברהם ושרה. וגם בפיוטי ראש השנה הבעל"ט הדגש איננו על פיוטי נקם וכעס (הגם שיש בהחלט גם כאלה), אלא פיוטי תקווה, אחווה ורעות לעולם כולו: "מלך על כל העולם בכבודך ... וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה". ובאשר לקץ הגאולה, כבר אמר המדרש: "בקש שלמה

שבת שלום, שנה טובה
ושנהיה כולנו נצבים כאן גם לשנה הבאה
מחלקי המים

לעמוד על הקץ, כמה דאת אמר "אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ". וכל הענין, "כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה".
ר' שמואל מתני בשם ר' יהודה: אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה באה, אל תאמין בו, לפי שכתוב כי יום נקם בלבי, ליבא לפומא
לא גלי, פומא למאן גלי? (מדרש תהלים מזמור ט).